

**Rozliczenia związane
ze spadkiem. Powołanie
do spadku, zachówek,
odpowiedzialność
za długi spadkowe,
dział spadku.**

**Komentarz praktyczny
z orzecnictwem.**

Wzory pism procesowych

Część I

Komentarz praktyczny z orzecnictwem

Rozdział 1. Artykuł 961 KC – rozrządzenie poszczególnymi przedmiotami jako powołanie do spadku. Reguły interpretacyjne zawarte w art. 961 KC

1. Zagadnienia wstępne
2. Charakter prawny art. 961 KC
3. Wykładnia woli spadkodawcy
4. Wątpliwości przy interpretacji woli spadkodawcy
5. Zapis windykacyjny w kontekście art. 961 KC
6. Pojęcie przedmiotów majątkowych
7. Wyczerpywanie przez rozrządzenia testamentowe prawie całego spadku
8. Wyczerpanie prawie całego spadku – stosunek wartości majątku rozporządzonego i pozostałego
9. Chwila właściwa dla oceny czy dyspozycje wyczerpały prawie cały spadek
10. Subiektywna lub obiektywna ocena wartości przedmiotów majątkowych
11. Rozbieżność między świadomością spadkodawcy na temat stanu jego majątku a jego rzeczywistym majątkiem
12. Stan majątku z chwili sporządzania testamentu czy z chwili otwarcia spadku
13. Obliczanie udziałów spadkobierców
14. Artykuł 961 KC a dział spadku
15. Przegląd orzecnictwa

Rozdział 2. Zachowek

1. Charakter prawny zachowku
2. Funkcje zachowku
3. Krąg osób uprawnionych do zachowku
4. Osoby wyłączone z zachowku
5. Wysokość zachowku – 1/2 czy 2/3?

Część I. Komentarz praktyczny z orzecznictwem

- 5.1. Uwagi wstępne
- 5.2. Pojęcie trwałej niezdolności do pracy
- 5.3. Małoletniość
6. Zastosowanie art. 5 KC do roszczenia o zachówek
7. Sytuacje, w których należy się zachówek
8. Testament negatywny
9. Obliczanie wysokości zachowku
 - 9.1. Uwagi ogólne
 - 9.2. Kontrowersje związane z art. 992 KC
 - 9.3. Obliczanie wartości spadku oraz substratu zachowku
 - 9.3.1. Skład spadku – aktywa
 - 9.3.2. Nieruchomości
 - 9.3.3. Prawa rzeczowe ograniczone
 - 9.3.4. Inne składniki spadku – posiadanie
 - 9.3.5. Wierzytelności
 - 9.4. Skład spadku – pasywa (długi spadkowe)
 - 9.5. Zobowiązania podatkowe
 - 9.6. Stan spadku i ustalenie jego wartości w celu obliczenia zachowku
 - 9.7. Chwila ustalenia cen na potrzeby określenia substratu zachowku
 - 9.8. Doliczenie do spadku darowizn i zapisów windykacyjnych
10. Odsetki
11. Umowa o zrzeczenie się prawa do zachowku
12. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 3. Odpowiedzialność za długi spadkowe

1. Zagadnienia wstępne
2. Pojęcie długu
 - 2.1. Dług a odpowiedzialność
 - 2.2. Pojęcie długów spadkowych
 - 2.3. Rodzaje długów spadkowych
3. Odpowiedzialność za długi spadkowe do chwili przyjęcia spadku
 - 3.1. Zagadnienia wstępne
 - 3.2. Czynności w ramach zarządu nad spadkiem dokonane przez spadkobiercę przed odrzuceniem przez niego spadku
 - 3.3. Odpowiedzialność ograniczona do określonej masy majątkowej
 - 3.4. Egzekucja wyłącznie ze spadku – art. 836 KPC
 - 3.5. Odpowiedzialność osobista spadkobiercy
 - 3.6. Odpowiedzialność spadkobiercy ograniczona składem spadku
 - 3.7. Realizacja roszczeń wobec masy spadkowej
 - 3.8. Żądanie uznania odrzucenia spadku za bezskuteczne

4. Odpowiedzialność za długi spadkowe po przyjęciu spadku
 - 4.1. Podstawy odpowiedzialności za długi spadkowe w razie przyjęcia spadku wprost
 - 4.2. Termin na odrzucenie spadku
 - 4.3. Uchylenie się od skutków oświadczenia woli przy fikcji prawnej przyjęcia spadku wprost po upływie terminu
 - 4.4. Zmiana sytuacji spadkobiercy po przyjęciu spadku (po upływie terminu do przyjęcia spadku)
 - 4.5. Odpowiedzialność rzeczowa spadkobiercy
 - 4.6. Odpowiedzialność za długi spadkowe a kwestie majątkowe małżeńskie
 - 4.7. Wnioski
5. Przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza
 - 5.1. Podstawy odpowiedzialności za długi spadkowe w razie przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza
 - 5.2. Postępowanie egzekucyjne w przypadku ograniczenia odpowiedzialności (art. 319 KPC)
 - 5.2.1. Ograniczenie odpowiedzialności w przypadku przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza
 - 5.2.2. Spadek bez aktywów
 - 5.2.3. Powództwo przeciwegzekucyjne w przypadku ograniczenia odpowiedzialności w tytule egzekucyjnym lub wykonawczym
6. Odpowiedzialność współspadkobierców. Rozliczenia pomiędzy spadkobiercami
7. Spis inwentarza i wykaz inwentarza
 - 7.1. Uwagi ogólne
 - 7.2. Spis inwentarza
 - 7.2.1. Stan prawny obowiązujący przed 18.10.2015 r.
 - 7.2.2. Spis inwentarza – uwagi ogólne
 - 7.2.3. Ogłoszenie o wydaniu postanowienia o sporządzeniu spisu inwentarza
 - 7.2.4. Tryb sporządzania spisu inwentarza
 - 7.3. Wykaz inwentarza
 - 7.3.1. Uwagi ogólne
 - 7.3.2. Zawartość wykazu inwentarza
8. Jak sporządzić wykaz inwentarza
 - 8.1. Dane dotyczące przedmiotów majątkowych należących do spadku oraz zapisów windykacyjnych z podaniem ich wartości według stanu i cen z chwili otwarcia spadku
 - 8.2. Dane dotyczące długów spadkowych oraz ich wysokość
 - 8.3. Porównanie wykazu inwentarza do innych podobnych deklaracji związanych ze stanem majątku

Część I. Komentarz praktyczny z orzecznictwem

- 8.4. Ogłoszenie o złożeniu wykazu inwentarza
- 8.5. Udostępnianie wykazu inwentarza
- 8.6. Skutki niesporządzenia wykazu inwentarza
- 8.7. Ograniczenie odpowiedzialności spadkobiercy
- 8.8. Konflikt wykazów inwentarza
- 8.9. Konflikt między spisem inwentarza a wykazem
9. Błędy w spisie i wykazie inwentarza, nierzetelny spis i wykaz inwentarza
 - 9.1. Odpowiedzialność za nierzetelny spis inwentarza i wykaz inwentarza
 - 9.2. Długi niepewne (sporne)
 - 9.3. Wymóg należytej staranności w ustalaniu składu spadku
10. Likwidacja majątku spadkowego
11. Odpowiedzialność od chwili działu spadku
12. Odpowiedzialność za długi spadkowe w szczególnych przypadkach
 - 12.1. Zachówek
 - 12.2. Zapisy zwykłe i polecenia
 - 12.3. Zmniejszenie zapisów i poleceń z tytułu uprawnienia do zachowku
 - 12.4. Odpowiedzialność spadkobiercy, gdy w skład spadku wchodzi gospodarstwo rolne
 - 12.5. Odpowiedzialność za „inne obowiązki” – art. 922 § 3 KC
 - 12.6. Odpowiedzialność zapisobiercy windykacyjnego za długi spadkowe
 - 12.6.1. Uwagi ogólne
 - 12.6.2. Odpowiedzialność do przyjęcia spadku
 - 12.6.3. Odpowiedzialność od przyjęcia spadku do działu spadku
 - 12.6.4. Przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne – konsekwencje zapisu windykacyjnego
 - 12.6.5. Odpowiedzialność po działale spadku
 - 12.6.6. Ochrona zapisobiercy windykacyjnego przed nadmierną odpowiedzialnością
13. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 4. Rozliczenia związane z działem spadku

1. Zaliczanie na schedę spadkową
 - 1.1. Uwagi ogólne
 - 1.2. Literatura przedmiotu
 - 1.3. Prymat podziału fizycznego rzeczy
 - 1.4. Umowny dział spadku
2. Ustalanie składu i wartości spadku (postępowanie sądowe)
 - 2.1. Uwagi ogólne
 - 2.2. Zasada surogacji
 - 2.3. Wartość spadku podlegającego podziałowi

3. Nieruchomości rolne
 - 3.1. Uwagi ogólne
 - 3.2. Pojęcie nieruchomości rolnej
 - 3.3. Pojęcie nabycia nieruchomości rolnej
 - 3.4. Ograniczenia w nabywaniu nieruchomości rolnych nie mające zastosowania przy dziale spadku
 - 3.5. Osoba bliska – pojęcie i stosunek do kręgu dziedziczenia
 - 3.6. Wyłączenia z obowiązków związanych z nabyciem nieruchomości rolnej
 - 3.7. Prawo nabycia
 - 3.8. Udziały lub akcje spółek będących właścicielami nieruchomości rolnych
4. Gospodarstwo rolne
 - 4.1. Uwagi ogólne
 - 4.2. Przeprowadzenie podziału gospodarstwa rolnego
 - 4.3. Artykuł 216 KC
5. Inne rozliczenia przy dziale spadku
 - 5.1. Długi w dziale spadku
 - 5.2. Zapisy i inne roszczenia a dział spadku
6. Zaliczanie darowizn i zapisów windykacyjnych na schedę spadkową
 - 6.1. Uwagi ogólne
 - 6.2. Tryb – sądowy i umowny
 - 6.3. Krąg osób obowiązanych do zaliczenia darowizn i zapisów windykacyjnych
 - 6.4. Kompetencje spadkobiercy do modyfikacji obowiązku zaliczenia darowizn i zapisów windykacyjnych na schedę spadkową
 - 6.5. Darowizny podlegające zaliczeniu
 - 6.6. Niezaliczenie na schedę spadkową wartości gospodarstwa rolnego przekazanego spadkobiercy w drodze umowy
 - 6.7. Zaliczanie zapisów windykacyjnych
 - 6.8. Koszty wychowania i wykształcenia podlegające zaliczeniu na schedę spadkową
7. Wyłączenia z zaliczenia na schedę spadkową
 - 7.1. Darowizny drobne
 - 7.2. Darowizna od innej osoby niż spadkodawca
 - 7.3. Dyspozycja wkładem oszczędnościowym na wypadek śmierci
 - 7.4. Zapis zwykły
 - 7.5. Umowa dożywocia
 - 7.6. Pomoc rodzinna
8. Tryb przeprowadzania zaliczenia na schedę spadkową
 - 8.1. Uwagi ogólne

Część I. Komentarz praktyczny z orzecnictwem

9. Wycena przedmiotu darowizny i zapisu windykacyjnego

9.1. Uwagi ogólne

9.2. Zapisy windykacyjne

10. Przegląd orzecznictwa

Rozdział 1. Artykuł 961 KC – rozrządzenie poszczególnymi przedmiotami jako powołanie do spadku. Reguły interpretacyjne zawarte w art. 961 KC

1. Zagadnienia wstępne

Rozrządzenia testamentowe zawierają różnego rodzaju dyspozycje. Nie należą do rzadkości takie, w których spadkodawca, zamiast powoływać spadkobiercę, przeznacza określone przedmioty majątkowe konkretnej osobie lub osobom, najczęściej chcąc w ten sposób dokładniej określić swoją wolę co do rozporządzenia całym majątkiem spadkowym. Często też spadkodawca nie zdaje sobie sprawy z tego, że jego rozporządzenie może mieć inne skutki niż podział całego majątku spadkowego oraz że istnieje w prawie polskim instytucja zapisu, za który jego rozporządzenie może być uznane. Takie sytuacje mogą rodzić wątpliwości co do woli spadkodawcy oraz co do jego rzeczywistych intencji i treści testamentu. Jeżeli wątpliwości nie dadzą się usunąć w drodze wykładni testamentu, wówczas ma zastosowanie art. 961 KC.

Jak zauważa *J.S. Piątkowski* (Prawo spadkowe, s. 122): „aparatura pojęciowa prawa spadkowego jest dość trudna i nie można wymagać jej znajomości od spadkodawcy (...) nie jest zatem konieczne, aby w testamencie użyto słów »spadek«, »spadkobierca«, »dziedziczenie«, wystarczy, by spadkodawca wskazał przy użyciu dowolnych wyrażeń, że swój majątek (albo np. »wszystko, co posiada«) »zapisuje«, »przekazuje« albo »przeznacza« określonej osobie lub osobom.

Zaś wciąż nierzadkie są sytuacje, gdy rozporządzenia testamentowe dotyczą nie całego majątku, ale poszczególnych przedmiotów majątkowych, co wobec braku precyzji zapisów czyni niejasnym interpretację woli spadkodawcy”.

Rozrządzenie przedmiotami spadkowymi jako powołanie do spadku

Zgodnie z art. 961 KC, jeżeli spadkodawca przeznaczył oznaczonej osobie w testamencie poszczególne przedmioty majątkowe, które wyczerpują prawie cały spadek, osobę tę poczytuje się **w razie wątpliwości** nie za zapisobiercę, lecz za spadkobiercę powołanego do całego spadku. Jeżeli takie rozrządzenie testamentowe zostało dokonane na rzecz kilku osób, osoby te poczytuje się w razie wątpliwości za powołane do całego spadku w częściach ułamkowych odpowiadających stosunkowi wartości przeznaczonych im przedmiotów.

Ograniczenie dopuszczalności apelacji

W treści art. 961 KC możemy znaleźć dwa, różniące się od siebie stany faktyczne. W pierwszej części przepisu ustawodawca normuje sytuację, w której spadkodawca rozporządził poszczególnymi przedmiotami majątkowymi wyczerpującymi prawie cały spadek **na rzecz jednej osoby**. Wówczas, w sytuacji, gdy pojawią się wątpliwości co do wykładni testamentu, taką osobę poczytuje się **za powołaną do całości spadku**.

Kilku spadkobierców

Dруга sytuacja dotyczy rozporządzenia poszczególnymi przedmiotami majątkowymi wyczerpującymi prawie cały spadek **na rzecz kilku osób**. Wówczas, w razie wątpliwości, takie osoby poczytuje się **za spadkobierców testamentowych w częściach ułamkowych**, które należy ustalić, biorąc pod uwagę stosunek wartości przeznaczonych danym osobom przedmiotów.

Domniemanie powołania spadkobiercy

Artykuł 961 KC dotyczy sytuacji, w której brak jest precyzyjnej treści testamentu. Jeżeli z treści testamentu nie da się jednoznacznie wywnioskować, czy spadkodawca przeznaczył poszczególne przedmioty majątkowe jako zapis, czy też powołał spadkobierców, wówczas ustawodawca wprowadza **domniemanie powołania spadkobiercy (spadkobierców)**. Regulacja ta ma służyć jak najpełniejszemu uwzględnieniu woli spadkodawcy.

Ochrona spadkobierców ustawowych

Celem art. 961 KC jest również, jak podkreśla *K. Osajda* (Komentarz, s. 447), **ochrona spadkobierców ustawowych**. Z punktu widzenia spadkobierców ustawowych istotne jest, aby osoby, które uzyskują prawie cały spadek w wyniku dyspozycji ustawowych, były

spadkobiercami, a nie zapisobiercami. W sytuacji, gdy prawie cały majątek zostałby rozdysponowany przez spadkodawcę w testamencie, spadkobiercy ustawowi nie uzyskiwaliby żadnego przysporzenia ze spadku, natomiast obciążeni byłiby odpowiedzialnością za długi spadkowe – w stanie prawnym obowiązującym od 18.10.2015 r. – ograniczoną regułą przyjęcia spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Spadkobiercy obciążeni byłiby obowiązkiem dokonywania czynności związanych z postępowaniem spadkowym, ze sporządzeniem spisu inwentarza (od 18.10.2015 r. ewentualnie wykazu inwentarza), nie mając szans na uzyskanie korzyści z tym związanych.

O ochronie interesów spadkobiercy wspomina też *K. Kremis* (Reguły interpretacyjne z art. 961 k.c. przy wykładni testamentu notarialnego, Rej. 2009, Nr 9, s. 92), zwracając uwagę na powiązanie art. 961 KC z instytucją zachowku, instrumentu mającego na celu ochronę spadkobierców ustawowych. W sytuacji rozrządzenia przez spadkodawcę całym majątkiem w formie zapisów, spadkobierca musiałby ponieść wszelkie koszty postępowania związanego z nabyciem spadku, następnie byłby zobowiązany do zrealizowania wszystkich zapisów poczynionych przez spadkodawcę na rzecz wskazanych w testamencie osób, ewentualnie poniósłby także odpowiedzialność za inne długi spadkowe, a sam nie mógłby nawet zrealizować swoich roszczeń zachowkowych w całości. Jak zasadnie zauważa *K. Kremis*, takie zachowanie spadkodawcy stanowiłoby *de facto* wydziedziczenie spadkobiercy, tj. pozbawienie go zachowku, bez konieczności spełnienia przesłanek wymienionych w art. 1008 KC.

2. Charakter prawny art. 961 KC

Kontrowersje przy analizie art. 961 KC pojawiają się już przy ocenie jego charakteru prawnego. Możliwe są dwie interpretacje. Uznać można, iż art. 961 KC normuje specyficzny sposób powołania spadkobiercy, byłby to wówczas przepis o charakterze materialnym. Można również uznać go za normę interpretacyjną, pomagającą sądowi dokonywać wykładni woli spadkodawcy (*S. Wójcik, F. Zoll, System*, s. 394). Pierwsze stanowisko zakłada, iż spadkodawca ma dwie niezależne podstawy do ustanowienia spadkobiercy – art. 959 KC,

zgodnie z którym spadkodawca może powołać do całości lub części spadku jedną lub kilka osób oraz art. 961 KC, który pozwala spadkodawcy na powołanie spadkobiercy lub spadkobierców poprzez rozdysponowanie poszczególnymi przedmiotami spadkowymi, pod warunkiem iż stanowią prawie cały spadek. Uznanie, że art. 961 KC to reguła interpretacyjna, implikuje założenie, że rozporządzenie przedmiotami spadkowymi spełniające przesłanki przewidziane w omawianym przepisie jest równoznaczne z wolą spadkodawcy powołania spadkobiercy zgodnie z art. 959 KC (zob. *K. Osajda*, Komentarz, s. 446).

Artykuł 961 KC
jako reguła
interpretacyjna

Uznać należy za właściwe stanowisko, iż art. 961 KC stanowi normę interpretacyjną woli spadkodawcy. Za regułą interpretacyjną jednoznacznie opowiada się m.in. *E. Niezbecka*, Komentarz, s. 136; *J. Kremis*, Komentarz, s. 1635; zob. też *K. Kremis*, Reguły interpretacyjne, s. 86–95; tak również *K. Osajda*, Komentarz, s. 446.

Sąd Najwyższy jednoznacznie określił art. 961 KC jako dyrektywę interpretacyjną mającą zastosowanie wtedy, gdy nie wystarczą ogólne reguły wykładni (art. 948 KC), aby ustalić rzeczywistą wolę spadkodawcy. Jak stwierdził SN w uchw. z 1.12.2011 r. (I CSK 419/10, Legalis): „**dyrektywa interpretacyjna** zawarta w zd. 2 art. 961 KC ma zastosowanie wyłącznie w przypadku istnienia wątpliwości co do charakteru prawnego dokonanych rozrządzeń. Jeżeli rozrządzenia testatora nie budzą wątpliwości co do ich charakteru lub w drodze interpretacji testamentu charakter ten można ustalić, to wykluczone jest stosowanie tej dyrektywy” (zob. też akceptującą głosę *P. Książaka*, *K. Szymury*, Głosa do post. SN z 1.12.2011 r., I CSK 419/10, PS 2013, Nr 3, s. 118–124). Podobnie stwierdził SN w wyr. z 16.9.1993 r. (III CZP 122/93, Wok. 1994, Nr 1, s. 1): „art. 961 KC ma charakter normy interpretacyjnej treści testamentu. Celem tej interpretacji jest zaś zapewnienie możliwie najpełniejszego urzeczywistnienia woli spadkodawcy, utrzymania jego rozporządzeń w mocy i nadanie im rozsądnej treści” oraz w post. SN z 19.10.2000 r. (II KKN 505/00, Legalis): „Przepis ten [art. 961 KC – przyp. *J.B.*] **nie wprowadza bowiem odmiennych (...) zasad dziedziczenia**. Stanowi jedynie normę interpretacyjną w wypadku, gdy spadkodawca rozrządził w testamencie poszczególnymi przedmiotami majątkowy-

mi, które wyczerpują prawie cały spadek, istnieje zaś wątpliwość co do rzeczywistej woli spadkodawcy”.

3. Wykładnia woli spadkodawcy

Podstawą przeprowadzenia wykładni woli testatora jest art. 948 KC, zgodnie z którym testament należy tak tłumaczyć, ażeby zapewnić możliwie najpełniejsze urzeczywistnienie woli spadkodawcy. Istotna rola wykładni pojawia się wówczas, gdy spadkodawca wyraził swoją wolę w sposób niejasny, gdyż przepis ten nie może stanowić podstawy uzupełnienia rozrządzeń spadkodawcy, a jedynie pozwala na odkodowanie jego rzeczywistej woli wyrażonej w testamencie oraz utrzymanie poczynionych rozporządzeń i nadanie im rozsądnej treści (art. 948 § 2 KC). Artykuł 961 KC jest szczególną, konkretną regułą interpretacyjną, którą należy posiłkować się jedynie wówczas, gdy wykładnia oparta na podstawowych regułach zawartych w art. 948 KC nie pozwala na uzyskanie jednoznacznych rezultatów (zob. *P. Gorzko*, Glosa do post. SN z 1.12.2011 r., I CSK 419/10, LEX/el. 2013). Zob. też post. SN z 21.11.2002 r. (III CKN 1338/00, Legalis), w którym SN stwierdził, że: „Przepis art. 948 KC ustanawia odrębne dyrektywy dla tłumaczenia i interpretowania szczególnego oświadczenia woli, jakim jest sporządzenie testamentu. Podstawowym założeniem interpretacyjnym powinno być tu zapewnienie możliwie pełnego i wiernego urzeczywistnienia ostatniej woli spadkodawcy (wykładnia *in favorem testamenti*). Nie ulega wątpliwości, że takie **subiektywne podejście**, preferujące punkt widzenia i intencje testatora, obowiązuje także przy wykładni art. 961 KC”.

Należy uznać, że gdy testator wyraźnie nie postanowi, że jego zamiarem jest dokonanie zapisu, a jego dyspozycje dotyczą całego (prawie całego spadku), to jego rozporządzenie należy traktować jako **powołanie spadkobiercy** (spadkobierców). Zaznaczyć jednak wyraźnie należy, iż na podstawie art. 961 KC nie jest możliwe uznanie za powołanie do spadku rozporządzeń przeznaczających poszczególne przedmioty oznaczonej osobie (osobom), jeżeli nie wyczerpują one prawie całego spadku. Jednak nie wyklucza to soso-

Zasada
pierwszeństwa
woli testatora

Rozrządzenie
przedmiotami
spadkowymi
jako powołanie
spadkobiercy

wania art. 961 KC w takich sytuacjach do ustalenia wielkości udziałów spadkobierców.

W sytuacji, gdy rozporządzenie spadkodawcy nie dotyczy przedmiotów wyczerpujących prawie cały spadek (ale powiedzmy 2/3 spadku), art. 961 KC nie ma zastosowania wprost. Pojawia się pytanie, czy takie rozporządzenie może być jednak uznane za powołanie spadkobiercy (spadkobierców). Stanowisko wyrażane przez przedstawicieli doktryny, iż „w sytuacji, gdy przedmioty przeznaczone w testamencie poszczególnym osobom nie wyczerpują całego lub prawie całego spadku, nie powinno być dopuszczalne przyjęcie w drodze wykładni, że spadkodawca miał na myśli powołanie do spadku” (*S. Wójcik, F. Zoll, System*, s. 392–393; też *M. Pazdan, Komentarz*, s. 1130 oraz powoływane przez tego autora post. SN z 29.11.1977 r., III CRN 291/77, OSPiKA 1978, Nr 9, poz. 167; także post. SN z 19.10.2000 r., II CKN 505/00, *Legalis*), uznać należy za zbyt daleko idące. **Prymat wykładni woli testatora** powinien mieć pierwszeństwo również w takiej sytuacji. Tak więc, gdy testament zawiera rozporządzenie przedmiotem majątkowym stanowiącym tylko część majątku testatora, zaś z wykładni treści testamentu będzie wynikało, iż jego wolą jest powołanie spadkobiercy, należy stwierdzić, że jest możliwe uznanie, iż do tego powołania doszło, gdyż spadkodawcy chodziło nie o zapis, ale właśnie o dyspozycję całym spadkiem. Tak też słusznie *M. Niedośpiiał* (Glosa do uchw. SN z 16.9.1993 r., III CZP 122/93, *Rej.* 1995, Nr 3, s. 89), który twierdzi, iż „spadkodawca może przeznaczyć określonej osobie przedmioty o znacznej wartości, które jednak nie wyczerpują prawie całego spadku (...) (a np. odpowiadają 1/2 czy 1/4 części spadku). Jeśli z wykładni testamentu wynika, że spadkodawca chciał tę osobę uczynić następcą ogólnym, to za spadkobiercę należy ją uważać (stosuje się odpowiednio art. 961 KC do obliczenia jej udziału)”. Autor ten także zaznacza, z czym należy się zgodzić, że art. 961 KC jest regułą interpretacyjną, czyli służy do ustalenia znaczenia testamentu zgodnie z wolą testatora, także w razie rozporządzenia tylko częścią majątku. „Artykuł 961 stosuje się bowiem w razie wątpliwości i musi on ustąpić naczelnej regule interpretacyjnej testamentu: że należy go wykładać tak, aby jak najpełniej urzeczywistnić wolę spadkodawcy (art. 948 KC)” (*M. Niedośpiiał, Zasadnicze rozrządzenia testamentowo-*

Zapis a powołanie
spadkobiercy

Wola testatora

we, SP 1997, Nr 2, s. 65). Jednak w sytuacji, gdy doszło do rozporządzenia tylko częścią majątku, podstawą do uznania danej osoby za spadkobiercę powinien być art. 948 KC, natomiast art. 961 KC należy stosować pomocniczo do ustalenia wielkości udziałów w przypadku, gdy mamy do czynienia z wieloma spadkobiercami.

Stanowisko, zgodnie z którym w razie braku rozporządzenia prawie całym majątkiem testatora art. 961 KC nie pozwala na stwierdzenie, że wskazani przez spadkodawcę zapisobiercy stają się w istocie jego spadkobiercami, byłoby uznaniem, iż art. 961 KC ma pierwszeństwo przed wolą testatora, nawet w sytuacji, gdy spadkodawcy chodziło o dyspozycję całym majątkiem, a nie o zapis. Brak jest jednak podstaw do przyjęcia takiego prymatu art. 961 nad art. 948 KC.

Podkreślić należy, iż stanowisko powyższe nie jest sprzeczne ze stanowiskiem SN, zgodnie z którym w przypadku rozporządzenia tylko niektórymi przedmiotami spadkowymi art. 961 KC nie może być **podstawą do uznania za spadkobiercę**: „według nienasuwającej wątpliwości interpretacyjnych treści zdania pierwszego art. 961 KC, osoba, której spadkodawca przeznaczył poszczególne przedmioty majątkowe, może być poczytana za ustanowionego w testamentie spadkobiercę całego spadku tylko wtedy, gdy te przedmioty wyczerpują prawie cały spadek” (post. SN z 19.10.2000 r., II CKN 505/00, Legalis). Jednak nie można wykluczyć, iż z interpretacji testamentu może wynikać, że wolą spadkodawcy było powołanie do całego spadku osoby, której jednocześnie spadkodawca przekazał niektóre przedmioty spadkowe w formie zapisu.

Przykłady

1. Spadkodawca sporządza testament następującej treści: „Mój majątek przekazuję synom swoim *Janowi* i *Albinowi*. Po mojej śmierci *Albin* ma dostać dom po mnie, zaś *Jan* działkę w mieście”. Zarówno działka, jak i dom, były własnością spadkodawcy. Takie brzmienie testamentu wskazuje, iż należy zastosować art. 961 KC. Wycena wykazała, iż dom ma wartość 200 000 zł, zaś działka 100 000 zł. Sąd stwierdza nabycie spadku przez *Albina* w 2/3 części i przez *Jana* w 1/3 części.
2. Spadkodawca miał czterech synów: *Jana*, *Pawła*, *Zenona* i *Albina*. Zaznaczając, iż chce przekazać swoim synom majątek po sobie,

rozporządził nim w następujący sposób: *Janowi* przeznaczył dom o wartości 200 000 zł, *Pawłowi* działkę gruntu o wartości 100 000 zł, *Zenonowi* samochód wart 70 000 zł, *Albinowi* obligacje warte 50 000 zł. W spadku została jeszcze gotówka o wartości 50 000 zł. Wartość całego spadku to 470 000 zł. Spadkodawca rozporządził prawie całym spadkiem, treść testamentu wskazuje, iż zastosowanie powinien mieć art. 961 KC. Spadkodawca rozdisponował majątkiem o wartości 420 000 zł i to ta kwota będzie podstawą do obliczenia udziału spadkowego. W liczniku należy przyjąć wartości przedmiotów majątkowych przeznaczonych danemu spadkobiercy, w mianowniku zaś wartość rozdisponowanego majątku.

Udział *Jana* to $200\ 000/420\ 000 = 20/42$, udział *Pawła* $100\ 000/420\ 000 = 10/42$, udział *Zenona* $70\ 000/420\ 000 = 7/42$ i udział *Albina* to $50\ 000/420\ 000 = 5/42$.

Nierozdisponowana przez spadkodawcę gotówka o wartości 50 000 zł wchodzi w skład spadku, do którego powołano spadkobierców zgodnie z powyżej wskazanymi udziałami. Tak więc gotówka przypadnie spadkobiercom w wysokości proporcjonalnej do ich udziałów: *Janowi* – $50\ 000 \times 20/42 = 23\ 809,52$ zł, *Pawłowi* – $50\ 000 \times 10/42 = 11\ 904,76$ zł, *Zenonowi* – $50\ 000 \times 7/42 = 8333,33$ zł, *Albinowi* – $50\ 000 \times 5/42 = 5952,38$ zł.

3. Spadkodawca ma dwóch synów *Jana* i *Albina*. Spadkodawca sporządza testament o następującej treści: „Ostatnia wola moja jest taka, że chcę wszystko co cenne po mnie przekazać synowi *Janowi*, tj. mój dom”. W majątku spadkowym znajduje się, podobnie jak w przykładzie pierwszym, dom o wartości 200 000 zł oraz działka o wartości 100 000 zł. Czy w takiej sytuacji uznać należy, iż *Jan* został spadkobiercą, zaś *Albin* został pominięty, czy też obaj dziedziczą, zaś *Jan* jest zapisobiercą. Jeżeli uznamy, biorąc pod uwagę art. 948 KC, że wolą spadkodawcy było powołanie do spadku *Jana*, wówczas, nie stosując art. 961 KC, to *Jan* dziedziczy spadek w całości na podstawie testamentu.
4. Spadkodawca w testamencie określa, iż swój majątek przeznacza swoim synom, tj. *Janowi* samochód wart 40 000 zł, a *Albinowi* działkę gruntu wartą 80 000 zł. Sąsiadowi zaś zapisuje rower wart 200 zł. Uznać należy, że w takiej sytuacji *Jan* i *Albin* powołani są do spadku jako spadkobiercy, zaś art. 961 KC służy do określenia ułamków spadkowych – tj. *Jan* dziedziczy w $1/3$, a *Albin* w $2/3$. Wykładnia testamentu wskazuje, iż spadkodawca chciał zadysponować całym majątkiem spadkowym, natomiast dyspozycja odnośnie do roweru powinna być uznana za zapis. Wyraźnie wskazuje na to chociażby odwołanie się do stosunków rodzinnych przy synach oraz znaczna dysproporcja między poszczególnymi przedmiotami majątkowymi. Podobny przykład przytacza *J.S. Piątkowski* (Prawo spadkowe, s. 123).

Należy przyznać w pełni słuszność rozważaniom *Z. Radwańskiego*, iż w sytuacji braku rozporządzenia prawie całym majątkiem testatora, regulacje dotyczące wad oświadczenia woli, w tym błędu, nie mogą służyć za podstawę rozstrzygnięcia jakichkolwiek trudności związanych z wykładnią. Zastosowanie **instytucji błędu oświadczeń woli w testamencie** może prowadzić jedynie do rozstrzygnięć negatywnych, tj. nieważności całego lub części testamentu, natomiast wykładnia testamentu, w tym oparta na art. 961 KC, ma inną rolę, zmierza do rozstrzygnięć pozytywnych, pozwala na utrzymanie testamentu w mocy i zrealizowanie rzeczywistej woli spadkodawcy, pomimo poczynienia przez niego błędnych sformułowań w testamencie. Artykuł 961 KC ustanawia więc wyjątek wobec przepisów o błędzie, w sytuacji gdy spadkodawca rozporządził poszczególnymi przedmiotami swojego majątku, które łącznie jednak nie stanowią prawie całego spadku, gdy w istocie miał zamiar powołać te osoby do dziedziczenia (szerzej *Z. Radwański*, Wykładnia testamentów, KPP 1993, Nr 1, s. 7–8).

W pełni należy zgodzić się ze stanowiskiem SN zawartym w post. z 19.10.2000 r. (II CKN 505/00, Legalis): „Polskie prawo spadkowe nie przewiduje możliwości powołania spadkobierców do poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład spadku ani też do wyodrębnionych gospodarczo części majątku spadkowego poza gospodarstwem rolnym [w stanie prawnym sprzed wyr. TK z 31.1.2001 r. (P 4/99, OTK 2001, Nr 1, poz. 5) uznającego zasady dziedziczenia gospodarstw rolnych za niekonstytucyjne – przyp. *J.B.*]. Dopuszczalne jest powołanie spadkobiercy lub spadkobierców jedynie do całego spadku albo do jego ułamkowej części. Nie jest przy tym możliwe dopatrywanie się wyjątku od omawianej reguły w dyspozycji art. 961 KC. Przepis ten nie wprowadza bowiem odmiennych od tej reguły zasad dziedziczenia. Stanowi jedynie normę interpretacyjną w wypadku, gdy spadkodawca rozrządził w testamencie poszczególnymi przedmiotami majątkowymi, które wyczerpują prawie cały spadek, istnieje zaś wątpliwość co do rzeczywistej woli spadkodawcy”.

Niedopuszczalność zastosowania instytucji wad oświadczeń woli w testamencie

Skutki powołania spadkobiercy do poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład spadku

4. Wątpliwości przy interpretacji woli spadkodawcy

Jeżeli z treści testamentu **wynika w sposób niebudzący wątpliwości**, że wolą testatora było ustanowienie zapisu, nie zaś powołanie spadkodawcy, to mimo iż rozporządzenia poszczególnymi przedmiotami spadkowymi wyczerpywać będą prawie cały, a nawet cały spadek, to osoby w testamencie wymienione będą zapisobiercami. Sąd Najwyższy w post. z 16.6.1998 r. (I CKN 743/97, Legalis) wskazał, iż „gdy tekst testamentu pozwala na jednoznaczny wniosek, że wolą spadkodawcy było powołanie spadkobierców lub na wnioszek, że wolą spadkodawcy było uczynienie zapisów, to przepis art. 961 KC w ogóle nie wchodzi w rachubę wobec braku przesłanki istnienia wątpliwości co do rzeczywistej woli spadkodawcy przewidzianej w tym przepisie”.

Podkreślić należy, iż interpretacja testamentu na podstawie art. 961 KC jest możliwa wtedy, gdy treść testamentu wywołuje wątpliwości. Tak SN w post. z 1.12.2011 r. (I CSK 419/10, Legalis): „dyrektywa interpretacyjna zawarta w zdaniu drugim art. 961 KC ma zastosowanie wyłącznie w przypadku istnienia wątpliwości co do charakteru prawnego dokonanych rozrządzeń. Jeżeli rozrządzenia testatora nie budzą wątpliwości co do ich charakteru lub w drodze interpretacji testamentu charakter ten można ustalić, to wykluczone jest stosowanie tej dyrektywy”. Podobnie w post. SN z 21.12.2004 r. (I CK 319/04, MoP 2008, Nr 2, s. 103): „reguła interpretacyjna zawarta w art. 961 KC wchodzi w grę tylko wówczas, gdy – jak wynika z tego przepisu – spadkobierca przeznaczył w testamencie oznaczonej osobie (osobom) poszczególne przedmioty majątkowe i zachodzi wątpliwość co do zakresu tego rozporządzenia”.

Jeżeli treść testamentu da się ustalić w drodze **wykładni**, stosując przede wszystkim art. 948 KC, to art. 961 KC nie będzie miał zastosowania.

Jeżeli testament zawiera powołanie spadkobierców, jednocześnie zaś zawiera sugestie i życzenia spadkodawcy co do sposobu podziału majątku spadkowego, to wola spadkodawcy co do przeznaczenia określonych przedmiotów określonym osobom nie

Interpretacja postanowień testamentu dotyczącego ustanowienia zapisobiercy

Interpretacja testamentu na podstawie art. 961 KC

może być interpretowana w kontekście art. 961 KC. Tak SN w post. z 18.7.2000 r. (IV CKN 1232/00, Legalis) w sytuacji, w której spadkodawca powołał „do dziedziczenia spadku po 1/3 części dwojga z jego dzieci oraz *Małgorzaty G.* Następnie spadkodawca wymienia najważniejsze składniki spadku (posługując się formułą »między innymi«), a na koniec wyraża swoją wolę i wskazanie co do sposobu działu spadku po nim (przydziału poszczególnych przedmiotów). Taka **treść i konstrukcja testamentu notarialnego** została prawidłowo zinterpretowana przez sądy obu instancji jako powołanie do dziedziczenia całości spadku przez troje wymienionych na wstępie osób w równych częściach, to jest po 1/3 części spadku. Jednoznacznie przesądza o tym początkowa dyspozycja testatora o powołaniu tych osób do spadku – odpowiadająca wprost brzmieniu art. 926 KC. Zawarte w dalszej części testamentu propozycje i życzenia testatora co do sposobu przyszłego podziału spadku zostały błędnie uznane przez skarżących jako dyspozycje poszczególnymi przedmiotami spadkowymi, o jakich mowa w art. 961 KC. Tymczasem, jak to trafnie przyjął Sąd Okręgowy, wobec wyraźnego powołania spadkobierców testamentowych do spadku po 1/3 jego części – nie może być mowy o ustalaniu dziedziczenia w trybie art. 961 KPC, jak tego chcą skarżący”.

- ↳ Odnośnie do mocy wiążącej sugestii i życzeń spadkodawcy co do sposobu podziału majątku spadkowego zob. niżej pkt 14.

Przykłady z orzecnictwa

1. „Testament *Janiny L.* zawiera bowiem takie wyrażenia, jak »przekazuję mieszkanie moje (...), całkowicie wyposażone, wraz z meblami, obrazami, mojej opiekunce *Irenie W.*, która jest tutaj zameldowana i mieszka (...)«, a nie »powołuję do spadku (...)«, »ustanawia spadkobiercą« itd. W dalszym akapicie: »podaję listę osób, których chcę obdarzyć pieniędzmi (...)«. Niepodobna zatem przyjąć z jego brzmienia, którego częścią są przytoczone wyrażenia, że wolą spadkodawczyni było uczynienie jedynie skarżącą następcą ogólnym” (stan faktyczny z uzasadnienia post. SN z 1.12.2011 r., I CSK 419/10, Legalis). Sąd Najwyższy przyjął, iż doszło do powołania spadkobierców, a nie zapisobierców.

Zasady spadkobrania w przypadku powołania spadkobierców do dziedziczenia całego spadku w określonych częściach oraz rozdysponowania na ich rzecz poszczególnymi przedmiotami

[Przejdź do księgarni →](#)